

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

**2024-CÜ İL ƏRZİNDƏ ƏSAS
MƏQSƏD VƏ FUNKSIYALARIN
HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ BARƏDƏ
HESABAT**

Mündəricat

Giriş.....	3
1. Məqsədlərin həyata keçirilməsi	3
1.1. Mərkəzi Bankın qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi	3
1.2. Əsas məqsədinə xələl gətirmədən maliyyə bazarlarını tənzimləyən qanunlarla müəyyən edilmiş səlahiyyətlər daxilində maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi.....	4
2. Funksiyaların həyata keçirilməsi	4
2.1. Dövlətin pul və məzənnə siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi.....	5
2.2. Nağd pul dövriyyəsinin təşkil edilməsi, pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması	7
2.3. Manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsinin mütəmadi müəyyən edilməsi və elan edilməsi	7
2.4. Mərkəzi Bankın sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının saxlanması və idarə edilməsi.....	8
2.5. Beynəlxalq standart və metodologiyalara uyğun olaraq monetar, maliyyə bazarları və ödəniş sistemləri üzrə statistikanın, ölkənin tədiyə balansının beynəlxalq investisiya balansının və icmal (dövlət və qeyri-dövlət) xarici borc statistikasının tərtib edilməsi, məlumatların ümumiləşdirilməsi və yayılmasının təmin edilməsi, habelə ölkənin tədiyə balansının proqnozlaşdırılmasında iştirak edilməsi.....	9
2.6. Maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin sabitliyi və dayanıqlığının təmin edilməsi, maliyyə bazarlarında tənzimləmə və nəzarətin, o cümlədən makroprudensial tənzimləmə və nəzarətin həyata keçirilməsi	10
2.7. Ödəniş sistemlərinin sabit, təhlükəsiz və effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi, inkişafına dəstək verilməsi	16
2.8. Maliyyə bazarlarında istehlakçıların və investorların hüquqlarının qorunması və maliyyə maarifləndirmə işlərinin aparılması	17
2.9. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın ləqəlləşdirilməsinə və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə, kütləvi qırğın silahlarının yayılmasına və yayılmasının maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə (ƏL/TMM) sahəsində işlərin aparılması	19
2.10. Əmanətlərin sığortalıması sahəsində nəzarət sisteminin fəaliyyətinin təmin edilməsi.....	20
3. Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin maliyyə nəticələri.....	21

Giriş

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı 2024-cü ildə öz mandatına uyğun funksiyaların icrasını təmin etmiş, ölkədə makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına yönəldilmiş siyasət həyata keçirmişdir.

Hesabat ilində Mərkəzi Bankın pul siyasəti “Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2024-cü il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri barədə bəyanatı”na uyğun olaraq həyata keçirilmişdir. İl ərzində pul siyasəti qərarları inflyasiya üzrə risk balansında baş verən dəyişikliklər nəzərə alınmaqla verilmişdir. Pul siyasəti alətləri maliyyə bazarlarında proseslər və bank sisteminin likvidlik mövqeyi nəzərə alınmaqla tətbiq edilmişdir. Banklararası pul bazarında qısamüddətli faiz dərəcələri Mərkəzi Bankın faiz dəhlizi daxilində hərəkət etmiş, pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi davam etdirilmişdir.

2024-cü ildə Mərkəzi Bankın maliyyə sabitliyi siyasətinin əsas prioritetlərini maliyyə-bank sistemində etimadın qorunması, risklərin minimallaşdırılması, maliyyə sektorunda idarəetmə potensialının və şoklara qarşı dayanıqlığın artırılması təşkil etmişdir. İl ərzində real sektorun maliyyə resurslarına çıxışının genişlənməsi davam etmişdir. Biznesin kreditləşməsi və qiymətli kağızlar bazarında müşahidə olunan dinamika iqtisadi artımın maliyyələşmə imkanlarını genişləndirmiş, maliyyə sektorunun dərinliyi daha da yüksəlmişdir. Nağdsız ödənişlərin genişlənməsi maliyyə sektorunun resurs bazasını artırmışdır.

1. Məqsədlərin həyata keçirilməsi

Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin əsas məqsədi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi və əsas məqsədinə xələl gətirmədən maliyyə bazarlarını tənzimləyən qanunlarla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində maliyyə sabitliyinin təmin edilməsindən ibarətdir.

1.1. Mərkəzi Bankın qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi

2024-cü ildə Mərkəzi Bankın pul siyasəti monetar şərait (maliyyə bazarlarının göstəriciləri olan faiz, məzənnə və s.) vasitəsilə inflyasiyanın hədəf daxilində ($4 \pm 2\%$) saxlanılmasına yönəldilmişdir.

2024-cü ildə illik inflyasiya hədəf daxilində olmuşdur. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən 2024-cü ilin dekabr ayında 12 aylıq inflyasiya 4.9% olmuşdur. Tənzimlənən qiymətlərin, həmçinin mövsümi xarakterli kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymət dəyişimi nəzərə alınmadan hesablanan illik baza inflyasiyası dekabrda 4.4% olmuşdur.

Hesabat ilində ərzaq məhsulları üzrə müşahidə olunan illik inflyasiya 5.5% olduğu halda, qeyri-ərzaq məhsulları 2.4% bahalaşmış, xidmət inflyasiyası isə illik 6.3% təşkil etmişdir.

2024-cü ilin dekabr ayında qeydə alınmış 4.9%-lik illik inflyasiyanın 2.4 faiz bəndi ərzaq, 0.6 faiz bəndi qeyri-ərzaq, 1.9 faiz bəndi xidmət inflyasiyasının hesabına olmuşdur.

İllik inflyasiyaya hesabat ilində bir sıra xarici və daxili amillər təsir etmişdir. Tərəfdaş ölkələr üzrə orta çəkili inflyasiyanın 2023-cü ilə müqayisədə düşməsi, eləcə də hökumətin və Mərkəzi Bankın

qiymət sabitliyinin təmin edilməsi istiqamətində siyasəti inflyasiyanın hədəf dəhlizi daxilində idarə edilməsinə şərait yaratmışdır. Profisitli tədiyə balansı şəraitində valyuta bazarında tarazlığın qorunması inflyasiya idxalının məhdudlaşmasında xüsusi rol oynamışdır. 2024-cü ildə manatın qeyri-neft ticarət çəkili nominal effektiv məzənnəsi 9% bahalaşmışdır ki, bu da idxal inflyasiyasına azaldıcı təsir göstərən amildir.

1.2. Əsas məqsədinə xələl gətirmədən maliyyə bazarlarını tənzimləyən qanunlarla müəyyən edilmiş səlahiyyətlər daxilində maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi

2024-cü il ərzində həyata keçirilən requlyativ siyasət və nəzarət tədbirləri maliyyə sektorunun bütün seqmentlərinin stabil fəaliyyətini təmin etmiş, maliyyə sisteminin sabitliyini gücləndirmişdir.

Proaktiv nəzarət tədbirləri, həssaslıq zonalarını formalaşdıran risklər üzrə prudensial tələblərin gücləndirilməsi, habelə sektor ilə intensiv dialoq, tənzimləmə və nəzarət çərçivəsinin modernizasiyası üzrə görülmüş işlər maliyyə sabitliyinə müsbət təsir edən amillər olmuşdur. Hesabat ili ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən “Bank sektoru üzrə makroprudensial siyasət çərçivəsi” və “Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının risk əsaslı nəzarət üzrə Siyasət Konsepsiyası” sənədləri təsdiq olunmuş və ictimaiyyətə açıqlanmışdır.

2024-cü il ərzində bank sektorunun maliyyə vasitəçiliyi funksiyası dərinləşmiş, aktiv kreditləşmə fəaliyyəti davam etmişdir. Kredit portfelinin artım dinamikası fonunda tənzimləmə çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi və kredit təşkilatlarının riskləri effektiv idarə etməsi kredit risklərinin azalmasını şərtləndirmişdir. Hesabat ilində də bank sisteminin kapital adekvatlığı və likvidlik göstəriciləri minimum tələbləri əhəmiyyətli üstələmişdir. Bank sektorunun gəlirliliyində də müsbət meyil davam etmiş, sektor 1 mlrd. manatdan çox xalis mənfəət əldə etmişdir. 2024-cü ilin sonuna bank sektoru üzrə aktivlərin gəlirliliyi 2.1%, kapitalın gəlirliliyi 18.1% təşkil etmişdir.

Hesabat ilində sığorta sektorunun maliyyə göstəriciləri yaxşılaşmış, o cümlədən, inklüzivlik səviyyəsi və dərinliyi artmışdır. 2024-cü il ərzində sığorta haqları əvvəlki illə müqayisədə 11% artaraq 1.4 mlrd. manat, sığorta ödənişləri isə 28% artaraq 752 mln. manat təşkil etmişdir. Sektor yüksək mənfəətlə fəaliyyət göstərmişdir. Sektorun məcmu kapitalı tələb olunan kapitalı 1.9 dəfədən çox üstələməkdədir.

Kapital bazarında qiymətli kağızlar dövriyyəsi 2023-cü illə müqayisədə əhəmiyyətli artmışdır. Kapital bazarı infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, tənzimləmə çərçivəsinin modernizasiyası istiqamətində tədbirlər davam etdirilmişdir.

Hesabat ilində ödəniş sistemlərinin sabit, təhlükəsiz və effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi, inkişafına dəstək verilməsi istiqamətində fəaliyyət davam etdirilmişdir. Ödəniş sistemlərinin və xidmətlərinin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədilə ödəniş xidməti təchizatçılarının fəaliyyətinin lisenziyalasdırılmasına başlanılmışdır.

2. Funksiyaların həyata keçirilməsi

Başlıca məqsədlərə nail olmaq üçün Mərkəzi Bank qanunvericiliyə müvafiq olaraq dövlətin pul və məzənnə siyasətini müəyyən etmək və həyata keçirmək, nağd pul dövriyyəsini təşkil etmək, manatın xarici valyutalara nisbətə rəsmi məzənnəsini müttəmədi müəyyən və elan etmək, valyuta tənzimini və nəzarətini həyata keçirmək, hesabat tədiyə balansını tərtib etmək və ölkənin proqnoz tədiyə balansının

hazırlanmasında iştirak etmək, sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarını saxlamaq və idarə etmək, maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin sabitliyini və dayanıqlığını təmin etmək, ölkənin icmal xarici borc statistikasını və beynəlxalq investisiya balansını tərtib etmək və digər funksiyaların həyata keçirilməsini təmin etmək istiqamətində zəruri işlər görmüşdür.

2.1. Dövlətin pul və məzənnə siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi

Mərkəzi Bank 2024-cü ildə qiymətlər sabitliyinin təmin olunmasına yönəldilmiş pul siyasəti həyata keçirmişdir. Pul siyasəti qərarları inflyasiyanın dinamikası və ortamüddətli dövr üzrə inflyasiyanın risk balansında baş verən dəyişikliklər nəzərə alınmaqla verilmişdir. Pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi və bununla faiz kanalının ötürücülüynün gücləndirilməsi üzrə islahatlar davam etdirilmişdir.

2024-cü il ərzində faiz dəhlizi parametrləri 8 dəfə müzakirə edilmişdir. Pul siyasətinə həsr edilmiş ilk 3 iclasda uçot dərəcəsinin 8%-dən 7.25%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddinin 9%-dən 8.25%-ə, faiz dəhlizinin aşağı həddinin isə 6.5%-dən 6.25%-ə endirilməsi ilə bağlı qərarlar qəbul edilmiş, son 5 iclasda isə faiz dəhlizinin parametrləri dəyişməz saxlanılmışdır. Bu qərarlar faktiki və proqnozlaşdırılan inflyasiyanın hədəflə ($4\pm 2\%$) müqayisəsi, inflyasiya gözləntilərinin stabilləşməsi, risk balansında baş verən dəyişikliklər nəzərə alınmaqla verilmişdir. Faiz dəhlizinin parametrləri müəyyənləşdirilərkən onların banklararası pul bazarındakı faizlərə təsir miqyası, habelə valyuta bazarında gedən proseslər də nəzərə alınmışdır.

Hesabat ilində pul siyasəti alətləri maliyyə bazarlarında gedən proseslər və bank sisteminin likvidlik mövqeyi nəzərə alınmaqla tətbiq edilmişdir. Pul siyasəti hədəflərinə nail olmaq üçün açıq bazar əməliyyatları, daimi imkan alətləri və məcburi ehtiyatlardan istifadə olunmuşdur. Pul siyasəti alətləri pul siyasətindən kənar (avtonom) amillərin monetar şəraitə təsirlərinin neytrallaşdırılmasına xidmət etmişdir. 2024-cü ildə banklar Mərkəzi Bankın həm sterilizasiya yönümlü, həm də likvidliyin verilməsi yönümlü daimi imkan alətindən istifadə etmişlər. Açıq bazar əməliyyatları qismində sterilizasiya məqsədilə 28 günlük (1 ay), 84 günlük (3 ay), 168 günlük (6 ay) və 252 günlük (9 ay) notların yerləşdirilməsi üzrə hərraclar davam etdirilmişdir. Banklararası pul bazarında faizləri tənzimləmək, pul siyasətindən kənar (avtonom) amillərin təsirlərini operativ şəkildə məhdudlaşdırmaq məqsədi ilə notlarla yanaşı, hesabat ilində 1 həftəlik repo hərracları da keçirilmişdir. Ümumilikdə, 2024-cü ildə 22 repo hərracı və 93 müxtəlif müddətli not hərracı baş tutmuşdur. İl ərzində hökumət hesablarının dəyişiminin bank sistemindəki likvidliyə azaldıcı təsirlərini nəzərə alaraq Mərkəzi Bank sterilizasiya əməliyyatlarının həcmi azaltmışdır. 2024-cü ilin sonuna notlar vasitəsilə sterilizasiya olunmuş vəsaitin toplam qalığı 208 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da 2023-cü ilin sonu ilə müqayisədə 6.3 dəfə azdır. Pul siyasəti hədəflərinə nail olmaq üçün açıq bazar əməliyyatları üzrə kəmiyyət parametrlərinə dair qərarlar likvidliyin monitorinqi və proqnozlaşdırılması əsasında verilmişdir. Məcburi ehtiyat normalarında hesabat ilində dəyişiklik edilməmişdir. Bununla belə 2023-cü ilin sonlarından tətbiqinə başlanılan yeni differensiallaşdırma meyarları ilə bağlı anlayışların izahları, onların hesablanması ilə bağlı müvafiq qaydalarda dəqiqləşmələr aparılmışdır.

Monetar əməliyyatlar banklar tərəfindən likvidliyin effektiv idarə olunmasına, banklararası bazarda aktivliyə və gəlirlilik əyrisinin formalaşmasına müsbət təsir etmişdir. Hesabat ilində banklararası bazanın həm təminatlı, həm də təminatlı sektorunda aktivlik müşahidə olunmuşdur.

2024-cü il ərzində Blumberq platformasında banklar arasında milli valyutada 101.8 mlrd. manat məbləğində 3761 əqd bağlanmışdır. Bu əməliyyatların 97%-nin müddəti 1-3 günlük olmuşdur. Hesabat

ilində banklararası REPO bazarında 11.5 mlrd. manat həcmində 723 əqd bağlanmışdır. 2023-cü illə müqayisədə Blumberq platformasında bağlanan əməliyyatların həcmi 3.3 dəfə, banklararası REPO bazarındakı əməliyyatların həcmi isə 2.5 dəfə artmışdır.

Təminatlı pul bazarında orta faizlər il ərzində Mərkəzi Bankın faiz dəhlizi daxilində formalaşmışdır. 2024-cü ilin dekabr ayında banklararası təminatlı pul bazarında 1-3 günlük əməliyyatlar üzrə orta faiz dərəcəsi (1D AZIR) 7.68% təşkil etmişdir. İl ərzində 1D AZIR ilə uçot dərəcəsi arasındakı spread orta hesabla 0.43 faiz bəndi olmuşdur. 1D AZIR indeksinin dəyişimi bəzi depozit növləri üzrə faizlərin dəyişiminə təsir göstərməyə başlamışdır ki, bu da faiz ötürücülüynün yaxşılaşdığını deməyə əsas verir. Qeyd edək ki, hesabat ilində banklararası pul bazarı üzrə faizlərin kommunikasiyasının gücləndirilməsi istiqamətində də işlər görülmüşdür.

2024-cü ildə manatla pul bazası 0.2%, manatla geniş pul kütləsi (M2) isə 3.6% artmışdır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi hesabat ilində də hökumət hesabları qalıqlarının dəyişimi pul təklifinə təsir edən mühüm amillərdən biri olmuşdur. İl ərzində Mərkəzi Bankın sterilizasiya əməliyyatlarının həcmi azaldılması, eləcə də likvidliyin verilməsi əməliyyatları pul təklifinə artırıcı təsir etmişdir.

2024-cü ildə Mərkəzi Bankda təhlil və proqnozlaşdırma fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi davam etdirilmiş, model çantası genişləndirilmiş, əvvəlki illərlə müqayisədə daha çox tədqiqat işi yerinə yetirilmişdir. Pul siyasətinin transmissiya kanallarının geniş tədqiqinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Pul siyasətinin effektiv kommunikasiyası hesabat ilində də diqqətdə saxlanılmışdır. Pul siyasəti qərarlarına dair press-relizlər müvafiq analitik şərhlerle dərc edilmiş, müntəzəm mətbuat konfransları keçirilmişdir. Canlı yayımlanan mətbuat konfranslarında başlıca makroiqtisadi göstəricilərin proqnozları və faktiki inflyasiyanın amillər üzrə bölgüsü açıqlanmışdır. 2024-cü il üzrə son hesabat dövründən başlayaraq qabaqcıl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla "Pul siyasəti icmalı"nın strukturunda və məzmununda bir sıra yeniliklər edilib. Dəyişikliklər əsasən "Makroiqtisadi proqnozlar" bölməsinin əlavə olunmasını və monetar sferada gedən proseslərin daha ətraflı təhlilini əhatə edir. Gəlirlilik əyrisinin həftəlik əsasda qiymətləndirilməsi və rəsmi yayımlanması təmin edilmişdir. Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlilinə dair rüblük hesabatlar və 2023-cü ildə yerinə yetirilmiş tədqiqat işləri rəsmi saytda yerləşdirilmişdir. Pul siyasəti qərarları sosial şəbəkələr vasitəsilə infoqrafiklər formasında da paylaşılmışdır. Maliyyə sektorunun nümayəndələri, eləcə də müstəqil iqtisadçı ekspertlərlə görüşlər davam etdirilmişdir. Geniş auditoriyaya video formasında əhatəli materiallar təqdim edilmiş, aktual məsələlərlə bağlı bir çox müsahibələr verilmişdir. Mərkəzi Bankın bəzi tədbirlərinin ictimailəşdirilməsi pul siyasəti mesajlarının ötürülməsinə müsbət təsir etmişdir. Media nümayəndələri üçün keçirilən maarifləndirici təlimlərdə pul siyasəti qərarları, tədiyə balans, pul siyasəti alətləri, pul siyasətinin transmissiyası kimi mövzular əhatə olunmuşdur.

Mərkəzi Bank bundan sonra da sərəncamındakı bütün alət və mexanizmlərlə inflyasiyanı hədəfdə saxlamağa çalışacaqdır. Pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi işləri davam etdiriləcəkdir.

2.2. Nağd pul dövriyyəsinin təşkil edilməsi, pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması

2024-cü il ərzində iqtisadiyyatın nağd pula tələbatı tam həcmdə, adekvat strukturda və vaxtında ödənilmiş, pul nişanları üzrə zəruri ehtiyatlar yaradılmışdır.

Hesabat ilində Mərkəzi Banka dövriyyədən 5.73 mlrd. manat pul nişanı mədaxil edilmiş, 5.86 mlrd. manat pul nişanı isə məxaric olunmuşdur. Tədavüldə nağd pul kütləsi ilin əvvəli ilə müqayisədə 0.76% (131 mln. manat) artaraq ilin sonuna 17.44 mlrd. manat təşkil etmişdir. Hazırda milli valyuta üzrə ehtiyatlar 8.9 mlrd. manat təşkil edir ki, bu da iqtisadiyyatın 2026-cı ilin sonunadək tələbatının ümumilikdə ödənilməsi üçün yetərlidir.

Mərkəzi Bank tərəfindən 2024-cü il ərzində yenilənmiş 1 və 3 qəpiklik metal pul nişanları tədavülə buraxılmışdır. 1 və 3 qəpiklik metal pul nişanları daha öncə yenilənmiş 5, 10, 20 və 50 qəpiklik metal pul nişanlarına uyğun olaraq arxa tərəfinin dizaynına Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gerbi, eləcə də istehsal ili əlavə edilməklə yenilənmişdir. Yenilənmiş 1 və 3 qəpiklik metal pul nişanları tədavüldə olan eyni nominallı pul nişanı ilə paralel olaraq dövriyyədə olacaqdır.

Pul nişanlarının saxtalaşdırılmasına qarşı mübarizənin təşkili və hüquq mühafizə orqanları ilə koordinasiya diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Hesabat ilində milli valyutada 379 ədəd (32611 manat) saxta pul nişanı, xarici valyutada isə 503 ədəd saxtakarlıq əlamətləri müəyyən edilmiş pul nişanı aşkarlanaraq tədavüldən çıxarılmış və müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün hüquq mühafizə orqanlarına təqdim edilmişdir.

Əhalidə olan yararsız pul nişanlarının ekspertizaya qəbul edilməsi və dəyişdirilməsi məqsədilə Mərkəzi Bank tərəfindən Bakı şəhərində və ərazi idarələrində yaradılmış nağd pul ofisləri fəaliyyətini davam etdirmişdir. Hesabat ili ərzində əhalidən 6.7 mln. manat (155.2 min ədəd) pul nişanı qəbul edilərək dəyişdirilmişdir.

Bütövlükdə Mərkəzi Bank tərəfindən ölkə iqtisadiyyatının ayrı-ayrı nominallar üzrə nağd pula olan tələbatının ödənilməsi, milli valyuta üzrə ehtiyatların optimal və təhlükəsiz idarə olunması, tədavülün yüksək keyfiyyətli pul nişanları ilə təmin edilməsi kimi prioritetlər diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

2.3. Manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsinin mütəmadi müəyyən edilməsi və elan edilməsi

2024-cü ildə manatın xarici valyutalara qarşı məzənnəsi valyuta bazarında tələb-təklif nisbətindən asılı olaraq formalaşmışdır. Tədiyə balansının profitli olması qiymət sabitliyinin əsas lövbəri olan məzənnə sabitliyini dəstəkləmişdir.

İl ərzində manatın ABŞ dollarına nəzərən rəsmi məzənnəsi banklararası əqdlər üzrə orta məzənnə ("Blumberq" platformasında hərraclər və hərracdən kənar əməliyyatlar nəzərə alınmaqla) əsasında müəyyən edilmiş və gündəlik elan olunmuşdur. Digər tərəfdaş ölkələrin valyutalarına qarşı rəsmi məzənnələr çarpaz hesablama metodu ilə müəyyənləşdirilərək gündəlik əsasda elan edilmişdir. Hesabat ilində manatın ABŞ dollarına qarşı orta günlük rəsmi məzənnəsi 1.7 manat təşkil etmişdir. Banklar tərəfindən müəyyən edilən xarici valyutanın alış-satış məzənnələri rəsmi məzənnəyə yaxın diapazonda hərəkət etmişdir.

2024-cü ildə Mərkəzi Bankda Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) valyuta satışlarının həyata keçirilməsi üzrə 95 valyuta hərracı baş tutmuşdur. Bu hərraclarda bazarın xarici valyutaya tələbatı tam ödənilmişdir. İl ərzində valyuta bazarında satışlar əsasən dövlət layihələri və xarici valyutada öhdəliklərin azaldılmasından irəli gələn strateji əhəmiyyətli dövlət xərclərinin icrasına dəstək məqsədilə həyata keçirilmişdir.

Hesabat ilində manatın məzənnəsi ticarət tərəfdaşı olan ölkələrin valyutalarına qarşı müxtəlif istiqamətdə dəyişmişdir. İkitərəfli məzənnələrin dinamikası çoxtərəfli məzənnəyə də təsir göstərmişdir. 2024-cü ildə manatın qeyri-neft ticarət çəkili nominal effektiv məzənnəsi 9%, real effektiv məzənnəsi isə 2.2% möhkəmlənmişdir. Azərbaycandakı inflyasiyanın tərəfdaş ölkələrdəki orta inflyasiyadan aşağı olması real effektiv məzənnəyə azaldıcı təsir etmişdir.

2.4. Mərkəzi Bankın sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının saxlanması və idarə edilməsi

2024-cü ildə Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları mövcud investisiya çərçivəsi əsasında qəbul edilmiş əməliyyat investisiya proqramına uyğun olaraq idarə edilmişdir.

2024-cü il ərzində aparıcı inkişaf etmiş ölkələrdə inflyasiya ilə mübarizə fonunda məhdudlaşdırıcı maliyyə şəraitinin mövcudluğuna və geosiyasi risklərə baxmayaraq bir sıra makroiqtisadi göstəricilər gözləntiləri üstələmişdir. Inflyasiya templərinin azalma trayektoriyasına uyğun olaraq aparıcı inkişaf etmiş ölkələrin mərkəzi bankları tərəfindən əsas siyasət faiz dərəcələri qismən azaldılmışdır. Bununla belə, geosiyasi gərginliklər, ticarət məhdudiyyətlərinin artması və potensial proteksionist tədbirlərin inflyasiya üzərində artırıcı təsirləri, eləcə də ABŞ iqtisadiyyatında müşahidə olunan yüksək dayanıqlılıq nəzərə alınmaqla aparıcı inkişaf etmiş ölkələrin mərkəzi bankları pul siyasətinin yumşaldılmasına ehtiyatlı yanaşma nümayiş etdirmişlər. Nəticədə, xarici maliyyə bazarlarında qısamüddətli faiz dərəcələri azalsa da, uzunmüddətli seqment üzrə faiz dərəcələrinin artması müşahidə edilmişdir. Bütövlükdə, Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları yüksək gəlirlilik və geosiyasi/geoiqtisadi reallıqlardan irəli gələn yüksək qeyri-müəyyənliklər mühitində idarə edilmişdir. Valyuta ehtiyatları il ərzində Mərkəzi Bankın pul siyasətinin dəstəklənməsinə xidmət edən əməliyyat tranşı və gəlirliliyin artırılması məqsədilə saxlanılan investisiya tranşına bölünməklə idarə edilmiş, alternativ valyutalara investisiya edilməsi istiqamətində işlər aparılmışdır. 2024-cü ilin sonuna rəsmi valyuta ehtiyatlarının 87%-ni ABŞ dolları, 3%-ni avro, 2%-ni Çin yuani, 1%-ni İngiltərə funt-sterlinqi, 7%-ni isə XBH (Beynəlxalq Valyuta Fondunun xüsusi borcalma hüquqları) təşkil etmişdir.

Hesabat ilində Mərkəzi Bankın valyuta ehtiyatları hər bir tranşın və alt-portfellərin məqsədlərinə uyğun olaraq seçilmiş bençmarklar əsasında, xarici ölkələrin investisiya dərəcəli kredit reytinginə malik dövlət və kvazi-dövlət borc öhdəliklərinə investisiya edilməklə idarə edilmişdir. Mərkəzi Bank valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsində daxili idarəetmə ilə yanaşı, xarici menecerlərlə əməkdaşlığı davam etdirmişdir.

2024-cü ildə xarici pul və istiqraz bazarlarında mövcud əlverişli mühit və nisbi gəlirliliyin artırılması istiqamətində tətbiq edilən portfel strategiyaları nəticəsində Mərkəzi Bankın valyuta aktivlərinin idarə edilməsindən rekord məbləğdə, 491.6 milyon ABŞ dolları gəlir əldə edilmiş, investisiya portfelinin gəlirliliyi isə 4.5% təşkil etmişdir.

Mərkəzi Bankın rəsmi valyuta ehtiyatları hesabat ili ərzində əsasən daxili bazarda valyuta satışları və məzənnə fərqi hesabına 653.5 milyon ABŞ dolları və ya 5.6% azalaraq 2024-cü ilin sonuna 10.96 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir.

2.5. Beynəlxalq standart və metodologiyalara uyğun olaraq monetar, maliyyə bazarları və ödəniş sistemləri üzrə statistikanın, ölkənin tədiyə balansının beynəlxalq investisiya balansının və icmal (dövlət və qeyri-dövlət) xarici borc statistikasının tərtib edilməsi, məlumatların ümumiləşdirilməsi və yayılmasının təmin edilməsi, habelə ölkənin tədiyə balansının proqnozlaşdırılmasında iştirak edilməsi

2024-cü ildə müvafiq qaydalar və beynəlxalq standartlar əsasında monetar statistikanın, maliyyə bazarları və ödəniş sistemləri statistikasının tərtibi davam etdirilmiş, məlumatlar müvafiq dövlət qurumlarına, beynəlxalq təşkilatlara və geniş ictimaiyyətə təqdim edilmişdir. İl ərzində bir sıra dövlət təşkilatları, həmçinin Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF), Dünya Bankı, Asiya İnkişaf Bankı kimi beynəlxalq təşkilatlarla məlumat mübadiləsi həyata keçirilmişdir.

Məlumatların yayımlanması qrafiki çərçivəsində BVF-nin Azərbaycan səhifəsi, həmçinin Mərkəzi Bankın rəsmi internet səhifəsi üçün bank və digər maliyyə təşkilatlarının icmal göstəriciləri aylıq əsasda təqdim edilmiş, statistik bülletenlər yayımlanmışdır.

Mərkəzi Bankın monetar əməliyyatlarına dair göstəricilər (Mərkəzi Bankın notları və dövlət istiqrazlarının yerləşdirilməsi üzrə hərracların nəticələri, manatın xarici valyutalara qarşı rəsmi orta aylıq məzənnələri, banklar arasında bağlanmış təminatlı əqdlər əsasında formalaşan AZIR indeksləri), sığorta sektoru statistikasısı (icmal maliyyə statistik göstəriciləri, sığorta sektorunda fəaliyyət göstərən şirkətlərin sığorta növlərinə görə sığorta haqları və sığorta ödənişləri), ödəniş statistikasısı (İnternet bankçılıq, Mobil bankçılıq, Banklararası Kart Mərkəzi vasitəsilə emal olunmuş ödəniş əməliyyatları, ödəniş kartları vasitəsilə ölkə xaricində aparılan əməliyyatlar, ödəniş xidməti şəbəkəsinin iqtisadi rayonlar üzrə statistikasısı barədə göstəricilər) geniş ictimaiyyətə, dövlət qurumlarına və beynəlxalq təşkilatlara təqdim edilmişdir.

Mərkəzi Bank tərəfindən ölkədə ödəniş sistemlərinin fəaliyyətinin təşkili, əlaqələndirilməsi, tənzimlənməsi, maliyyə inklüzivliyinin qiymətləndirilməsi məqsədilə elektron pul təşkilatlarından, ödəniş təşkilatlarından, bank olmayan kredit təşkilatlarından, ödəniş sistemi operatorlarından ödəniş statistikasısı üzrə məlumatların toplanması ilə bağlı işlər aparılmışdır. Ödəniş statistikasının təkmilləşdirilməsi, rəqəmsal ödənişlər sahəsində tənzimləmə və nəzarətin effektivliyinin yüksəldilməsi, habelə elektron ödənişlərin inkişafı üzrə "data" bazanın və analitik təhlil imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə müvafiq normativ-hüquqi bazanın formalaşdırılması başa çatdırılmışdır. Belə ki, Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 2024-cü il 4 sentyabr tarixli 35/2 nömrəli Qərarı ilə "Ödəniş statistikasısı hesabatının tərtibi və təqdim edilməsinə dair Təlimat" təsdiq edilmiş və Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilmişdir.

2024-cü ildə rüblər üzrə tədiyə balansının müvafiq beynəlxalq standartlar əsasında tərtibi təmin edilmişdir. Dövr ərzində müvafiq beynəlxalq hesabatlıq sistemləri çərçivəsində statistik göstəricilərin çarpaz qaydada dəqiqləşdirilməsi və emal prosesinin təkmilləşdirilməsi işləri davam etdirilmişdir.

2024-cü ildə tədiyə balansının proqnozlaşdırılması ilə bağlı aidiyyəti dövlət orqanları ilə müntəzəm olaraq məsləhətləşmələr aparılmışdır. Ölkənin ortamüddətli sosial-iqtisadi inkişaf proqnozlarının hazırlanması məqsədilə İqtisadiyyat Nazirliyinə tədiyə balansına dair detallı məlumatlar təqdim edilmişdir.

Xarici sektor üzrə statistikanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində beynəlxalq xidmət ticarəti statistikasının o cümlədən, turizm və səyahət statistikasının qiymətləndirilməsi, birbaşa xarici investisiyalar (xüsusilə xarici investorların ölkəyə nizamnamə kapital qoyuluşları üzrə məlumatların dəqiqləşdirilməsi), bank sektoru üzrə qeyri-rezidentlər ilə aparılan əməliyyatların alt təsnifatlarının formalaşdırılması, xarici borc statistikasısı (xüsusilə ticari borcların hesablanması) ilə bağlı bir sıra işlər görülmüşdür. Dövlət müəssisələrindən birbaşa və portfel investisiyalara dair (neft-qaz sektoru üzrə məlumatların əhatə dairəsinin genişləndirilməsi) məlumatların dəqiqləşdirilməsinə imkan verən informasiyalar əldə edilmişdir.

Hesabat dövründə icmal xarici borc statistikasının və beynəlxalq investisiyalar balansının məlumatlarının yığılması və ümumiləşdirilməsi davam etdirilmişdir. Xarici borc statistikasısı və beynəlxalq investisiya balansısı Maliyyə Nazirliyinin, bank sektorunun, Dövlət Statistika Komitəsinin, Milli Depozit Mərkəzinin, neft-qaz sektorunda fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatların məlumatları əsasında formalaşdırılmışdır. Dövlət və dövlət zəmanətli kreditlər, dövlət və korporativ qiymətli kağızlar, debitor və kreditor borclara dair göstəriciləri də özündə əks etdirən icmal xarici borc və beynəlxalq investisiya statistikasısı hazırlanmışdır.

Dövlət Statistika Komitəsinin qeyri-dövlət sektoru üzrə xarici borc və beynəlxalq investisiyalara dair məlumatlarının Mərkəzi Banka təqdim olunan əlaqəli məlumatlar ilə müqayisəsi aparılmışdır. Eyni zamanda ölkə iqtisadiyyatına cəlb olunmuş birbaşa xarici investisiyalar üzrə reinvestisiya olunmuş gəlirlərin qalıqları beynəlxalq investisiyalar balansında nəzərə alınmışdır. Milli Depozit Mərkəzi tərəfindən təqdim edilmiş kapital və borc qiymətli kağızları barədə məlumatlar, bankların rəqəmsal balans (hesablar üzrə aktiv və öhdəliklərin qalıqlarının qeyri-rezident alt təsnifatlarının formalaşdırılması) məlumatları əsasında bank sektorunun xarici borc statistikasısı və beynəlxalq investisiya balansısı göstəriciləri, həmçinin bankların xaricə yönəldilmiş birbaşa xarici investisiyalar üzrə məlumatları dəqiqləşdirilmişdir.

İcmal xarici borc statistikasının və beynəlxalq investisiya balansının məlumatlarının yığılması və ümumiləşdirilməsi prosesinin avtomatlaşdırılması, ilkin məlumatların çarpaz yoxlanılması işləri davam etdirilmişdir. Həmçinin hesabatlığın əhatə dairəsinin genişləndirilməsi məqsədilə müvafiq təlimata uyğun olaraq neft-qaz şirkətləri tərəfindən müvafiq hesabatların tərtibatı ilə bağlı lazımi metodoloji dəstək göstərilmişdir.

2.6. Maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin sabitliyi və dayanıqlığının təmin edilməsi, maliyyə bazarlarında tənzimləmə və nəzarətin, o cümlədən makroprudensial tənzimləmə və nəzarətin həyata keçirilməsi

2.6.1. Bank sektoru. 2024-cü il ərzində mürəkkəb geosiyasi proseslərin yaratdığı qeyri-müəyyənliklər fonunda bank sektoru sabit fəaliyyətini davam etdirmişdir. Bank sektorunun kapital və likvidlik göstəriciləri normativləri əhəmiyyətli üstələmişdir. Makroiqtisadi və maliyyə sabitliyi hədəflərinə xələl gətirmədən kredit portfelinin artımı iqtisadi fəallığa töhfə vermişdir.

2024-cü il ərzində nəzarət çərçivəsində bank sektorunun maliyyə dayanıqlığı diqqətdə saxlanılmışdır. Bank sektorunda kredit və likvidlik riskləri, xarici valyuta bazarında trendlər və dollarlaşma prosesləri mütəmadi olaraq izlənilmiş, geosiyasi proseslərin təsiri nəticəsində aktuallığını artırmış hesablama kanalları monitoring edilmiş, bankların cari maliyyə vəziyyəti qiymətləndirilmişdir.

31.12.2024-cü il tarixinə ölkədə 22 bank (o cümlədən, 2 dövlət bankı) fəaliyyət göstərmişdir. Fəaliyyətdə olan banklardan 9 bankın kapitalının strukturunda xarici kapital iştirak edir. Bankların xidmət şəbəkəsi 485 filial, 88 şöbə (mübadilə şöbələri daxil olmaqla), 3 230 ATM və 25 363 işçi vasitəsilə təmin edilir.

Hesabat ilində bank sektorunun məcmu kapitalı 10.8% (0.6 mlrd. manat) artaraq 6.2 mlrd. manata çatmışdır. Bank sektorunun kapital adekvatlığı 17.6% olmaqla minimum requlyativ tələbi (sistem əhəmiyyətli banklar üçün minimum tələb 12%, digər banklar üçün 10%) 1.7 dəfə üstələmişdir.

2024-cü ildə bank sektoru tərəfindən iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi davam etdirilmişdir. Bankların kredit portfeli 2024-cü il ərzində 18.5% (4.3 mlrd. manat) artaraq 27.5 mlrd. manata çatmışdır. Bankların istehlak portfeli 21.7%, ipoteka portfeli 17%, biznes portfeli 17.2% artmışdır. Hesabat ilinin sonuna biznes kreditləri cəmi kredit portfelinin 53.8%-ni təşkil etmişdir.

Hesabat ilində bank sektorunda tənzimləmə və nəzarət çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması çərçivəsində banklara aidiyyəti olan şəxslərlə əməliyyatların aparılması üzrə requlyativ tələblər gücləndirilmiş, əhali və biznes subyektlərinin maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanının artırılması məqsədilə ölkədə agent bankçılıq modelinin tətbiqi, habelə istehlak krediti götürən fiziki şəxslərin həyat sığortası risklərinin azaldılması üçün tənzimləmə tələbləri müəyyən edilmişdir.

Banklarda korporativ idarəetmə funksiyasının gücləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin davamı olaraq "Banklarda korporativ idarəetmə Standartları"na bankların Müşahidə Şurasının müstəqil üzvlərinə dair əlavə meyarları, bankın komitələrinin tərkibinin formalaşdırılması ilə bağlı yeni tələbləri əhatə edən növbəti dəyişikliklər paketi, habelə bu sahədə gələcək islahatları əhatə edən Korporativ İdarəetmə Standartları üzrə Metodoloji Təvsiyələr qəbul edilmişdir.

Banklarda kreditləşmə prosesində davranış modellərindən istifadə üzrə tənzimləmə çərçivəsi yaradılmışdır. Kreditləşmə prosesində davranış modellərindən istifadə fiziki şəxslərin və sahibkarların bank kreditlərinə əlçatanlığının asanlaşdırılmasına, bankların əməliyyat xərclərinə qənaət etməsinə, biznes proseslərinin optimallaşdırılmasına, daha dəqiq və yeni məlumatlardan istifadə kimi bir sıra üstünlüklərə imkan yaradacaqdır.

Bank olmayan kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin stimullaşdırılması və bu segmentin tənzimlənməsinin gücləndirilməsi məqsədilə bank olmayan kredit təşkilatlarında kredit risklərinin idarə edilməsi üzrə requlyativ çərçivə formalaşdırılmış, habelə bu növ kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin prudensial tənzimlənməsi qaydaları, o cümlədən kapital və ehtiyatlanma tələblərinə, yeni prudensial normativlərin tətbiqinə başlanılmışdır.

İqtisadi aktivliyin, əmlak bazarında qiymətlərin və banklarda gəlirliyin artımı fonunda kredit portfelinin artım templəri nəzərə alınmaqla Bazel Komitəsinin standartlarına və beynəlxalq təcrübəyə uyğun bankların kapitalında kontr-tsiklik kapital buferinin tətbiqi barədə qərar qəbul edilmişdir. Bu

makro-prudensial alətin tətbiqi bank sektorunun mümkün şoklara qarşı dayanıqlılığını artırmaqla yanaşı, onun kreditləşmə fəaliyyətinin fasiləsizliyinə imkan verəcəkdir.

Azərbaycan Kredit Bürosuna (Büro) müraciətlərdə aktivlik davam etmişdir. 2024-cü il ərzində Büroya daxil olan ümumi sorğu sayı 185.4 mln. (o cümlədən, toplu sorğu sayı 166 mln.), skoring sorğularının sayı isə 13.2 mln. ədəd olmuşdur.

Hesabat ilinin sonuna bank sektorunun likvid aktivləri 14.2 mlrd. manat olmaqla cəmi aktivlərin 26.9%-ni təşkil etmişdir. Ani likvidlik əmsalı 51.9% (min. normativ 30%) olmaqla minimum tələbi 1.7 dəfə üstələmişdir. Bank sektoru üzrə məcmu likvidliyin örtülmə əmsalı 150.1%, xarici valyuta üzrə isə 178% olmaqla, requlyativ tələbi əhəmiyyətli dərəcədə üstələmişdir (sistem əhəmiyyətli banklar üçün minimum tələb 90%, digər banklar üçün 80%).

2024-cü ildə bank sektorunun cəmi öhdəlikləri 7.6% (3.3 mlrd. manat) artaraq 46.4 mlrd. manata çatmışdır. Depozitlərin cəmi öhdəliklərdə payı 81.3%-dir ki, bunun da 14.3 mlrd. manatı əhalinin (sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslər istisna olmaqla) əmanətləridir. 2024-cü il ərzində əhalinin əmanətləri 13.6% artmışdır.

Əmanət və kredit portfeli üzrə dollarlaşma səviyyəsi mütəmadi əsasda izlənilir. 2024-cü ilin sonuna dollarlaşma əhalinin əmanətləri üzrə 34.3%, hüquqi şəxslərin depozitləri üzrə 39.5%, kredit portfeli üzrə isə 16.1% (tarixi rekord aşağı göstərici) təşkil etmişdir.

2024-cü ildə bank sektorunun müddətli xarici borcu 23.3% artaraq 619 mln. ABŞ dolları olmuşdur. Bununla belə, bank sektorunun öhdəliklərində xarici borcun payı aşağı olaraq qalmaqdadır. 31.12.2024-cü il tarixinə xarici borc bankların ümumi öhdəliklərinin cəmi 2.3%-ni təşkil etmişdir.

2.6.2. Sığorta sektoru. 2024-cü ilin sonuna sığorta sektorunun fəaliyyəti 15 sığortaçı, 1 təkrarsığortaçı, 1 müştərək sığortaçı, 23 sığorta brokeri və 481 sığorta agentı vasitəsilə təmin edilmişdir. Hesabat ilində sığorta haqları 1 353 mln. manat, sığorta ödənişləri isə 753 mln. manat təşkil etmişdir. Sığorta haqları 2023-cü illə müqayisədə 11%, sığorta ödənişləri isə 28% artmışdır. Sığorta haqlarının 75%-i könüllü, 25%-i isə icbari sığorta növlərinin payına düşür. Eyni zamanda, sığorta haqlarının 54%-ni həyat, 46%-ni isə qeyri-həyat sığorta sahəsi üzrə yığımlar təşkil etmişdir.

Hesabat ilində Mərkəzi Bank tərəfindən 4 sığortaçı və 4 sığorta brokerində növbəti hərtərəfli yoxlamalar həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 31.01.2024-cü il tarixli Fərmanı əsasında Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 14.02.2024-cü il tarixli Qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkətinə, eləcə də İdarə Heyətinin 10 dekabr 2024-cü il tarixli Qərarı ilə "Bakı Sığorta" ASC-yə sığorta fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün verilmiş lisenziya ləğv edilmişdir. 2024-cü il ərzində lisenziyası ləğv edilmiş sığortaçıların ləğvetmə prosesi zamanı sığortalıların və kreditorların hüquqlarının qorunması məqsədilə nəzarət tədbirləri mütəmadi həyata keçirilməkdədir.

Hesabat ilində sığorta sektoru üzrə beynəlxalq qanunvericiliyə və sığorta prinsiplərinə uyğun olaraq hazırlanan bir sıra normativ-hüquqi sənədlər təsdiq edilmişdir.

2024-cü il ərzində risk əsaslı tənzimləmə və nəzarətə keçid ilə bağlı layihənin icrası üzrə işlər davam etdirilmişdir. Sığortaçılarda risklərin düzgün və vaxtında müəyyən edilməsinə, qəbul edilən risklərə uyğun olaraq adekvat ehtiyatlanma və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsinə, həmçinin sığortaçıların şəffaflıq səviyyəsinin və investisiya siyasətinə dair tələblərin yüksəldilməsinə xidmət

edilməsi məqsədilə beynəlxalq qanunvericiliyə və sığorta prinsiplərinə əsaslanan konsepsiyaların işlənməsi davam etdirilmişdir.

Sığortaçıların təşkilati strukturu və şirkətdaxili nəzarət mexanizmlərinin formalaşdırılması, həmçinin sığorta sektoru üzrə risklərin idarə olunması və hesabatlıq sistemlərinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə hazırlanmış "Sığortaçılarda korporativ idarəetmə Standartları" təsdiq olunmuşdur.

Sığorta ehtiyatlarının tərkibi, formalaşdırılması və sığorta ehtiyatlarında təkrarsığortaçıların payının hesablanması qaydalarını, həmçinin katastrofik risklər üzrə ehtiyatın hesablanmasını tənzimləmək məqsədilə hazırlanmış "Həyat sığortası və qeyri-həyat sığortası üzrə sığorta ehtiyatlarının formalaşdırılması Qaydası" təsdiq edilmişdir.

Maliyyə bazarlarında sistem risklərinin qarşısının alınması məqsədi ilə sığortaçıların fəaliyyətinin xüsusi rejimdə tənzimlənməsi, nəzarət proseslərinin sığorta sektorunun dəyişən risk profilinə uyğun inkişaf etdirilməsi və son nəticədə sektorun maliyyə dayanıqlığının gücləndirilməsi məqsədilə "Sığortaçının sistem əhəmiyyətli sığortaçı kimi qiymətləndirilməsi Meyarları" təsdiq edilmişdir.

Kredit götürən fiziki şəxslərin həyat sığortası ilə müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədilə hazırlanmış "Kredit müqavilələri üzrə borcalanın həyatının ölüm halından və əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından sığortası Qaydası" təsdiqlənmişdir.

Sığorta hadisələri üzrə zərərlərin ədalətli və mübahisəli hal yaranması zamanı bitərəf şəkildə qiymətləndirilməsində əhəmiyyətli rol alan müstəqil ekspertlərin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması məqsədilə müstəqil ekspert fəaliyyətini tənzimləyən bir sıra tənzimləmələr həyata keçirilmişdir. Bununla yanaşı, sığorta bazarının peşəkar iştirakçıları barədə məlumatların ictimaiyyətə açıqlanmasına imkan verən reyestr qaydaları təkmilləşdirilmişdir.

Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası növü üzrə istehlakçı hüquqlarının müdafiəsinin artırılması və möhkəmləndirilməsi, dövlət qeydiyyatı həyata keçirilən bütün növdən olan nəqliyyat vasitələrinin sığortalanmasının təmini, o cümlədən sərhəd və "Yaşıl Kart" sığortaları üzrə mütərəqqi beynəlxalq təcrübənin tətbiqi və ümumilikdə sığorta növü üzrə vahid tənzimləmənin təşkili məqsədilə müvafiq normativ bazada bir sıra dəyişikliklər edilmişdir.

Eyni zamanda sığortaçının ödəmə qabiliyyəti, maliyyə vəziyyəti və sığortalılara münasibətdə bazar davranışları üzrə sığortaçılar tərəfindən ictimaiyyətə açıqlanacaq məlumatlar üzrə Qaydanın hazırlanması üçün uğurlu beynəlxalq təcrübələr əsasında konsepsiya hazırlanmış və həmin konsepsiya əsasında qayda layihəsinin təkmilləşdirilməsi üzrə işlər davam etdirilmişdir.

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası növünün təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar mütərəqqi beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq qanunvericiliyə düzəliş layihələri hazırlanmışdır. Həmçinin müvafiq sığorta növü üzrə katastrofik risklərin modelləşdirilməsi üzrə layihəyə başlanılmış, bu layihə çərçivəsində katastrofik risklər üzrə sığorta məbləğinin, sığorta tarifi və azadolma məbləğinin yenidən müəyyən edilməsi üçün aktuar hesablamaların aparılması davam etdirilmişdir. Katastrofik risklərin idarə olunmasına yeni baxış çərçivəsində katastrofik risklərin modelləşdirilməsi, bu risklərdən irəli gələn maliyyə nəticələrinin ölçülməsi və sığortalanma mexanizmlərinin inkişafı üzrə beynəlxalq təcrübələrin geniş mübadiləsini əhatə edən "Katastrofik risklərə qarşı dayanıqlı maliyyə sistemi" mövzusunda konfrans keçirilmişdir.

Bundan əlavə, istehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta və sərnişinlərin icbari fərdi qəza sığortası növlərinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində qanunvericiliyə düzəliş layihələrinin hazırlanması işləri davam etdirilmişdir.

Sığorta xidmətlərinin rəqəmsallaşması ilə əlaqədar icbari sığorta müqavilələrinin elektron sənəd formasında bağlanması istiqamətində tədbirlər, həmçinin müvafiq icbari sığorta növləri üzrə İcbari Sığorta Bürosunun elektron informasiya sistemi ilə səlahiyyətli dövlət orqanlarının sistemləri arasında integrasiyalar davam etdirilmişdir.

Əhali və biznes subyektlərinin sığorta və risk üzrə maarifləndirilməsi istiqamətində genişmiqyaslı təbliğat və təşviqat işləri aparılmışdır. Həmçinin sığorta bazarının kadr potensialının artırılması üzrə sektorda fəaliyyət göstərən əməkdaşlara peşəkar xarici mütəxəssis heyəti tərəfindən inkişaf proqramları və təlimlərin keçirilməsi davam etdirilmişdir.

Sığorta bazarına etimadı yüksəltmək, bazarı genişləndirmək, daha çox insanın risklərini sığorta təminatı altına almaq, sektorun rəqəmsal transformasiyasını dəstəkləmək, sığortaçılarda idarəetməni müasir standartlara uyğunlaşdırmaq, o cümlədən sektorun maliyyə dayanıqlığını gücləndirmək məqsədilə həyata keçirilən tədbirlərin davamı olaraq bir sıra beynəlxalq tədbirlər ("Azərbaycan İnsurtech Zirvəsi", "Beynəlxalq sığorta forumu") keçirilmişdir.

2.6.3. Kapital bazarı. *Mərkəzi Bank tərəfindən qiymətli kağızlar bazarında tənzimləmə və nəzarət proseslərinin səmərəliliyinin artırılması, kapital bazarının hüquqi çərçivəsinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, əməliyyat infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, həmçinin bazarda tələb və təklifin dəstəklənməsi istiqamətində tədbirlər davam etdirilmişdir.*

2024-cü ilin əvvəlində Mərkəzi Bank tərəfindən təsdiq olunmuş "2024-2026-cı illərdə maliyyə sektorunun inkişaf Strategiyası"nda kapital bazarında dayanıqlı infrastrukturun yaradılması, bazara çıxış imkanlarının genişləndirilməsi, kapital bazarına inam və etimadın təmin edilməsi, investisiya alətlərinin çeşidinin artırılması, eləcə də nəzarət fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş bir sıra tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur.

Kapital bazarında peşəkar kvalifikasiyanın yüksəldilməsi məqsədilə "İnvestisiya xidmətlərinin (əməliyyatlarının) həyata keçirilməsinə və investisiya fondlarının idarə edilməsinə dair ixtisas şəhadətnamələrinin alınması məqsədilə attestasiya keçirilməsi Qaydası" yenilənmişdir.

İnvestisiya şirkətlərində etibarlı, şəffaf idarəetmə və hesabatlılıq sisteminin təkmilləşdirilməsi, daxili nəzarətin və risklərin idarə olunmasının effektivliyinin təmin edilməsi məqsədilə "İnvestisiya şirkətlərində korporativ idarəetmə Standartları" təsdiq olunmuşdur.

"İnvestisiya şirkətləri və banklar tərəfindən investisiya xidmətlərinin (əməliyyatlarının) həyata keçirilməsi Qaydası"nda edilən dəyişikliyə əsasən banklar tərəfindən kapital bazarlarında bir sıra xidmətlərin göstərilməsi mümkün olmuşdur.

Bundan əlavə, sekyuritizasiya fəaliyyəti üzrə hüquqi çərçivənin formalaşdırılması istiqamətində "Qiymətli kağızlar bazarı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq dəyişikliklər layihəsi hazırlanmış və aidiyyəti dövlət orqanlarına təqdim edilmişdir. Həmçinin kapital bazarında investorların sığortalanması mexanizminin yaradılması məqsədilə Mərkəzi Bank və Əmanətlərin

Sığortalanması Fondu tərəfindən “Əmanətlərin Sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişiklik layihəsi hazırlanmış və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir.

Hesabat ilində kapital bazarının əməliyyat infrastrukturunun rəqəmsallaşdırılması məqsədilə ticarət və ticarət sonrası sistemlərin rəqəmsal platformalara integrasiyası təmin edilmişdir. Görülən işlərin nəticəsi kimi ilk dəfə “ABB Bank”ın səhmlərinin kütləvi təklifi üzrə abunə yazılışının mobil tətbiq vasitəsilə icra edilməsi təmin olunmuşdur. Prosesin davamı olaraq həmin səhmlər üzrə təkrar bazar əməliyyatlarının da mobil tətbiq vasitəsilə icrası təmin edilmişdir. Mərhələli şəkildə digər maliyyə alətlərinin də rəqəmsal həllər vasitəsilə investorlara təklif edilməsi nəzərdə tutulur.

Qiymətli kağızların kütləvi təklifinin stimullaşdırılması və özəl sektorun maliyyələşmə imkanlarının artırılması məqsədilə 01 iyul - 31 dekabr 2024-cü il tarixinədək ilk dəfə səhm buraxılışı edib listingə alınan şirkətlər listing haqqından azad edilmişdir. Eyni zamanda 2024-cü il ərzində də kütləvi təklif edilmiş və tənzimlənən bazarda ticarətə buraxılmış səhmlər və istiqrazlar üzrə ödənilən dividend, diskont və faiz gəlirlərinin gəlir vergisindən azad olunması güzəştli davam etdirilmişdir. Bundan başqa investorların xərclərinin optimallaşdırılması istiqamətində işlər görülmüşdür.

Həmçinin qiymətli kağızların kütləvi təklifinin stimullaşdırılması istiqamətində davam etdirilən tədbirlər nəticəsində kütləvi təklif üsulu ilə yerləşdirilməsi nəzərdə tutulan səhmlərin əldə edilməsi üçün investorlara depo hesablarının açılması zamanı xidmət haqqı ləğv edilmişdir.

Bununla yanaşı hesabat ilində fəaliyyətində yol verdiyi pozuntulara görə Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 12 dekabr 2024-cü il tarixli Qərarı ilə “Plato Capital and Co. İnvestisiya Şirkəti” ASC-nin lisenziyası ləğv edilmişdir.

Potensial emitentlərin və investorların bazar haqqında biliklərinin artırılması istiqamətində beynəlxalq maliyyə təşkilatları, müvafiq dövlət qurumları və investisiya şirkətlərinin iştirakı ilə intensiv maarifləndirmə tədbirləri təşkil edilmişdir.

Hesabat ilində qiymətli kağızlar bazarında ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi 2023-cü illə müqayisədə 2.6 dəfə artaraq 72 473 mln. manat təşkil etmişdir. Bakı Fond Birjasında (BFB) korporativ qiymətli kağızlar üzrə səhm bazarında 29%, korporativ istiqraz bazarında 54% və dövlət istiqrazları bazarında 29% artım qeydə alınmışdır.

Hesabat ilində BFB-da aparılmış əməliyyatların həcmi 71 156 mln. manat təşkil etmiş və korporativ istiqrazların kütləvi təklif üsulu ilə fond birjasında yerləşdirilməsi üzrə müsbət dinamika davam etmişdir. Belə ki, 2024-cü ildə BFB-də korporativ qiymətli kağızların ümumi ticarət dövriyyəsi 2023-cü illə müqayisədə 53% artaraq 2 370 mln. manata çatmışdır.

2024-cü ildə dövlət qiymətli kağızları bazarında aparılan əməliyyatların həcmi 7 864 mln. manat təşkil etmişdir. İl ərzində Mərkəzi Bankın notları ilə BFB-də 93 hərrac keçirilmiş, notlarla aparılan bazar əməliyyatların həcmi 2023-cü ilə nəzərən 49% azalaraq 1 988 mln. manat təşkil etmişdir. Dövlət istiqrazlarının yerləşdirilməsi üzrə BFB-də 58 hərrac keçirilmişdir. Dövlət istiqrazlarının ilkin bazarının həcmi 2023-cü ilə nəzərən 28% artaraq 4 790 mln. manata yüksəlmişdir. Tədaviyə olan dövlət istiqrazlarının həcmi 47% artaraq 9 353 mln. manata çatmışdır.

Hesabat ilində Mərkəzi Bank tərəfindən 15 114,4 mln. manat məbləğində səhm və istiqrazların dövlət qeydiyyatı aparılmışdır. Eyni zamanda, korporativ qiymətli kağızların kütləvi təklifi üzrə ümumi

məbləği 2 333,6 mln. manat olan 62 emissiya prospekti və 3 informasiya memorandumu təsdiq edilmişdir.

2.7. Ödəniş sistemlərinin sabit, təhlükəsiz və effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi, inkişafına dəstək verilməsi

Ödəniş sistemlərinin sabit və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən biri olmuşdur. Qlobal rəqəmsallaşma şəraitində sistemlərin kiber hücumlara qarşı davamlılığının artırılması diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Hesabat ilində Milli ödəniş sisteminin əsas komponentləri olan Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sistemi (AZIPS), Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi (XÖHKS) və Ani Ödənişlər Sistemi (AÖS) vasitəsilə həyata keçirilən ödənişlərin həcmi 760.2 mlrd. manat (ÜDM-in 6 misli), ödənişlərin sayı isə 168.6 mln. ədəd olmuşdur.

Hökumət Ödəniş Portalına (HÖP) inteqrasiya olunmuş qurumlar üzrə 1200-dən çox xidmət üzrə ödənişlərin toplanılması təmin olunmuşdur. HÖP üzərindən 2024-cü il ərzində emal olunan əməliyyatların həcmi 8.1 mlrd. manat təşkil etmiş və bu əməliyyatların 71.3%-i nağdsız formada aparılmışdır. Əməliyyatların ümumi həcmi 2023-cü ilə müqayisədə 16.4%, o cümlədən nağdsız əməliyyatların həcmi 20.9% artmışdır.

2024-cü il ərzində Banklararası Kart Mərkəzi üzərindən milli valyutada emal olunan əməliyyatların həcmi 30.6 mlrd. manat, xarici valyutada isə 69.3 mln. ABŞ dolları və 29.6 mln. avro təşkil etmişdir.

31.12.2024-cü il tarixinə dövrüyyədə olan ödəniş kartlarının sayı 19.9 mln. ədəd, bankomatların sayı 3.3 min ədəd, POS-terminalların sayı isə 119.5 min ədəd təşkil etmişdir. 2024-cü il ərzində ödəniş kartları ilə ölkə daxilində aparılmış nağdsız əməliyyatların həcmi 60.9% artaraq 78.9 mlrd. manat təşkil etmişdir. 2023-cü ilə müqayisədə ölkədə elektron ticarət vasitəsilə aparılan əməliyyatların sayı 83.4%, həcmi isə 69.8% artmışdır. Ölkə daxilində ödəniş kartları ilə aparılan nağdsız ödənişlərin xüsusi çəkisi 2023-cü ilə müqayisədə 8.6 faiz bəndi artaraq 64.2%-ə bərabər olmuşdur. 2024-cü ildə internet bankçılıq xidmətləri vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatların həcmi 2023-cü ilə müqayisədə 20.7%, mobil bankçılıq əməliyyatlarının həcmi isə 38.2% artmışdır.

2024-cü ildə ödəniş xidmətləri üzrə qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və nağdsız ödənişlərin genişləndirilməsi istiqamətində fəaliyyət davam etdirilmişdir. “Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn qaydalar, o cümlədən “Ödəniş təşkilatları və elektron pul təşkilatları tərəfindən fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi Qaydası”, “Ödəniş agentləri ilə işin təşkili Qaydası”, “Ödəniş sistemi operatorunun fəaliyyətinin təşkili və həyata keçirilməsi Qaydası”, “Gücləndirilmiş müştəri autentifikasiyasının tətbiqi Qaydası”, “Ödəniş əməliyyatlarının aparılmasına və ödəniş alətlərinə dair Qayda”, “Ödəniş əməliyyatlarının aparılması üçün vasitəçilik xidmətinin və hesab üzrə məlumat xidmətinin göstərilməsi zamanı ödəniş xidməti təchizatçıları arasında istifadə olunan şəbəkə kanalları üzrə Tələblər” və “Ödəniş statistikasının hesabatının tərtibi və təqdim edilməsinə dair Təlimat” təsdiq edilmişdir. Ödəniş xidməti təchizatçılarının fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması çərçivəsində 2024-cü il ərzində 14 elektron pul təşkilatı, 8 ödəniş təşkilatı və 1 operatora Mərkəzi Bank tərəfindən müvafiq lisenziyalar verilmişdir.

Hesabat ilində Mərkəzi Banka 21 innovativ məhsul üzrə müraciət təqdim olunmuş və onlardan 4 innovativ məhsul "Xüsusi tənzimləmə rejiminin tətbiqi Qaydası" ilə müəyyənləşdirilmiş meyarlara uyğun seçilərək xüsusi tənzimləmə rejiminə qəbul edilmişdir. Xüsusi tənzimləmə rejiminin tətbiqinin məqsədi maliyyə bazarlarında innovativ xidmət və məhsulların təqdim olunması üçün həmin məhsulların test rejimində sınaqdan keçirilməsi və sınağın nəticəsi uğurlu olduğu halda davamlı surətdə təqdim olunması üçün normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlərin görülməsidir.

Mərkəzi Bank tərəfindən ödəniş əməliyyatlarının aparılması üçün vasitəçilik xidmətinin, habelə hesab üzrə məlumat xidmətinin göstərilməsi zamanı ödəniş xidməti təchizatçıları arasında istifadə olunan şəbəkə kanallarının standartlaşdırılmış, təhlükəsiz və etibarlı fəaliyyətinin təşkil olunmasına dair tələblər müəyyən edilmişdir. Sözügedən tələblər "açıq bankçılıq" yanaşmasının tətbiqini dəstəkləməklə, ölkənin maliyyə bazarlarında innovativ xidmət və məhsulların formalaşdırılması, bununla da maliyyə bazarlarında xidmətlərin əlçatanlığının və səmərəliliyinin artırılması, ölkədə rəqəmsal bankçılıq və maliyyə texnologiyaları üzrə xidmətlərin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, "müşəri-bank" münasibətlərinin daha müasir müstəvidə qurulmasına zəmin yaratmışdır.

Rəqəmsal ödənişlərdən istifadənin təşviqi məsələləri diqqət mərkəzində saxlanılmış, beynəlxalq ödəniş sistemi operatorları və aidiyyəti qurumlar ilə birlikdə maarifləndirici tədbirlər həyata keçirilmişdir. Mərkəzi Bank və Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının birgə əməkdaşlığı çərçivəsində ödəniş kartlarından istifadə zamanı müşahidə olunan fırıldaqçılıq halları barədə maarifləndirici videoçarxlar hazırlanmış, Mərkəzi Bankın və eləcə də bankların sosial şəbəkə hesablarında, həmçinin televiziya və radio kanallarında yayımlanmışdır.

Rəqəmsal valyutaların tətbiqi imkanları, ani ödəniş sistemlərindən istifadənin artırılması, açıq bankçılıq modelinin fintexlərin inkişafında rolu, maliyyə sektorunda müasir tənzimləmə texnologiyalarının tətbiqi, mərkəzi banklar arasında kiber təhlükəsizlik sahəsində məlumat mübadiləsinin genişləndirilməsi məqsədilə Orta Asiya ölkələrinin mərkəzi banklarının ödəniş sahəsi üzrə ekspertlərinin iştirakı ilə regional tədbir təşkil olunmuşdur.

2.8. Maliyyə bazarlarında istehlakçıların və investorların hüquqlarının qorunması və maliyyə maarifləndirmə işlərinin aparılması

2024-cü il ərzində Mərkəzi Banka daxil olmuş müraciətlər əsasında maliyyə xidmətləri sahəsində istehlakçıların və investorların hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması və pozulmuş hüquqların bərpası istiqamətində zəruri tədbirlər görülmüş, müxtəlif hədəf qruplarına ünvanlanmış maarifləndirmə işləri davam etdirilmişdir.

2024-cü il ərzində istehlakçılar və investorlardan yazılı, qaynar xətt, qəbul və Votsap vasitəsilə ümumilikdə 84 494 müraciət daxil olmuşdur. 16 675 yazılı müraciətin 68.19%-i (11 370 müraciət) bank sektorunu əhatə etmiş, 18.73%-i (3 123 müraciət) sığorta sektoruna, 2.21%-i (369 müraciət) kapital bazarları sektoruna və 10.87%-i (1 113 müraciət) isə digər məsələlərə aid olmuşdur. Dövr ərzində "966" qaynar xəttinə daxil olmuş 63 916 zəng operativ şəkildə cavablandırılmış, 1 685 vətəndaşla görüşlər (1 599 vətəndaşla yerində, 80 vətəndaşla Ağcabədi, Sabirabad, Neftçala, Salyan rayonlarında, eləcə də Quba şəhərində səyyar qəbul və 6 vətəndaşla onlayn qəbul olmaqla) keçirilmiş, Votsap xidmətinə daxil olan 2 218 müraciətə baxılmışdır.

Nəzarət subyektləri tərəfindən təklif olunan maliyyə xidmətlərinin test məqsədli alışı zamanı müştərilərlə bazar davranışları haqqında məlumatların toplanması, xidmət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi məqsədilə "Maliyyə xidmətlərinin (məhsullarının) test məqsədli alışı Qaydası" təsdiqlənmişdir. Həmçinin nəzarət subyektlərinin qaynar xətt nömrələrinə əlçatanlığın təmin edilməsi məqsədi ilə Mərkəzi Bank tərəfindən nəzarət subyektlərinə xəbərdarlıq məktubu göndərilmişdir.

Maliyyə xidmətləri istehlakçılara və investorlarına göstərilən xidmətin daha da təkmilləşdirilməsi, eləcə də vətəndaş məmnunluğunun artırılması məqsədilə Mərkəzi Bankın Çağrı mərkəzinə yeni funksiyalar əlavə olunaraq vətəndaşlara əks əlaqə və zəng sifarişi xidmətlərindən istifadə etmək imkanı təqdim olunmuş, eyni zamanda birbaşa və ya digər qurumlardan kağız daşıyıcı vasitəsilə Mərkəzi Banka ünvanladıkları müraciətlərin icra statusunu izləmək imkanı yaradılmışdır.

Həmçinin investorların hüquqlarının qorunması məqsədilə Mərkəzi Bank tərəfindən səhmdar cəmiyyətlərinə inzibati məsuliyyətə cəlb edilmə və onlar barəsində qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş inzibati xəta haqqında protokol tərtib edilərək şəhər və rayon məhkəmələrinə göndərilməsi təmin edilmişdir.

Mərkəzi Bankın təşəbbüsü ilə əşitmə və nitq məhdudiyyətli şəxslərin maliyyə xidmətlərindən istifadəsi zamanı informasiya əlçatanlığının təmin edilməsi, eyni zamanda maliyyə xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi sahəsində qarşılıqlı müzakirələrin aparılması məqsədilə "Əşitmə və Nitq Məhdudiyyətli Şəxslərə Sosial Yardım" İctimai Birliyi, Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının və onun nəzdində fəaliyyət göstərən "Maliyyə xidmətləri istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi üzrə Ekspert Qrupu"nın üzvləri, kommersiya banklarının rəhbər şəxsləri və valyuta mübadiləsi məntəqələrinin səlahiyyətli şəxsləri, Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyası və ona üzv olan sığortaçıların nümayəndələri, Azərbaycan Mikromaliyyə Assosiasiyası, Azərbaycan Fintex Assosiasiyası İctimai Birliyi və Azərbaycan Fond Bazarı İştirakçılarının Assosiasiyasının nümayəndələri ilə görüşlər keçirilmiş, maliyyə xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının qorunması ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Sosial Tədqiqatlar Mərkəzində maliyyə xidmətləri istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi sahəsində Mərkəzi Bank tərəfindən görülmə işlər və əlavə tədbirlər barədə məlumatlandırmanın aparılması, həmçinin əməkdaşlıq məsələlərinin müzakirəsi məqsədilə görüş təşkil olunmuşdur.

Mərkəzi Bank tərəfindən maliyyə sektorunu əhatə edən "Maliyyə institutlarının bazar davranışlarına dair tələblər" layihəsinin ilkin versiyası hazırlanmış, hazırda təkmilləşdirmə işləri davam edir. Bu tələblər maliyyə institutlarının bazar davranışlarının, o cümlədən istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi, maliyyə sektorunda ədalətsiz təcrübələrin qarşısının alınması, informasiya açıqlığının və şəffaflığının artırılması, maliyyə məhsulları və xidmətlərindən faydalanan şəxslərin maliyyə savadlılığının artırılması və maliyyə məhsullarının və xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması, habelə istehlakçıların şikayətlərinin effektiv həlli məqsədini daşıyır.

Həmçinin Mərkəzi Bank tərəfindən maliyyə sektoru üzrə bazar davranışlarının tənzimlənməsinin həyata keçirilməsi məqsədilə müvafiq sahəvi qanunlara dəyişikliklərin ilkin layihələri hazırlanmışdır.

Maliyyə sahəsində bazar davranışları üzrə risk əsaslı nəzarətin formalaşdırılması istiqamətində Mərkəzi Bank tərəfindən "Bazar davranışları üzrə risk əsaslı nəzarət çərçivəsi" sənədinin ilkin versiyası hazırlanmışdır.

Sığorta hadisəsi baş verdikdən sonra zərərin miqdarı ilə bağlı tərəflər (sığortaçı ilə zərərçəkən) arasında razılıq əldə edilmədikdə zərərin miqdarını qiymətləndirmək üçün təyin olunan müstəqil ekspertlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, onların istehlakçılara göstərdiyi xidmətin keyfiyyətini və istehlakçının məmnunluq səviyyəsini ölçmək məqsədilə ilkin "skoring" sistemi hazırlanmışdır. Bu

sistem istehlakçının müstəqil ekspertin xidmətindən istifadə edərkən seçim etmələrinə dəstək göstərmək məqsədi daşıyır.

2024-ci ildə maliyyə savadlılığının artırılması istiqamətində işlər davam etdirilmiş, müxtəlif hədəf qrupları üçün, o cümlədən, "Regional İnkişaf" İctimai Birliyinin könüllüləri üçün 44 təlim keçirilmişdir. Ənənəvi və onlayn keçirilən təlimlərdə ümumilikdə 1 520 nəfər iştirak etmişdir.

İl ərzində maliyyə məlumatlılığı istiqamətində müxtəlif müsabiqələr təşkil edilmişdir. Belə ki, 2024-ci ilin mart ayında Qlobal Pul Həftəsi (Global Money Week) münasibətilə VISA beynəlxalq kart təşkilatı ilə birgə "Bankçılıq və rəqəmsal ödənişlər" kursu üzrə müsabiqə keçirilmişdir. Sentyabr-oktyabr aylarında KOB-ların rəhbər və işçi heyəti arasında onların hüquqlarının qorunması və maliyyə məlumatlılığının artırılması məqsədilə Virtual Təhsil Platformasında yerləşdirilmiş "İzafi borclanma: problemlər və tövsiyələr" və "Vergilər və vergitutma" kursları üzrə müsabiqə təşkil olunmuşdur. Ənənəvi olaraq Beynəlxalq Əmanət Günü və Maliyyə savadlılığı ayı münasibətilə "Rəqəmsal ödənişlər və elektron bankçılıq xidmətləri" virtual kursu üzrə ali təhsil müəssisələrində təhsil alan bakalavr və magistr tələbələri arasında müsabiqə keçirilmişdir. İlin sonunda idarəetmə effektivliyinin artırılması məqsədilə kiçik və orta bizneslərin nümayəndələri arasında Virtual Təhsil Platformasındakı "İdarəetmənin əsasları" və "Əməliyyatların idarəedilməsi" kursları üzrə müsabiqə təşkil olunmuşdur.

Mərkəzi Bankın Virtual təhsil platformasında (edu.e-cbar.az) yeni "Riskin idarə edilməsi və sığorta", "Startup: A-dan Z-yə kimi", "İdarəetmənin əsasları", "Əməliyyatların idarəedilməsi" və "Dayanıqlı maliyyənin əsasları" kursları, həmçinin "Bank işi" və "Vergitutmanın praktiki aspektləri" distant kursları yenilənərək istifadəyə verilmişdir. 2024-cü ilin sentyabr ayından etibarən iştirakçı biliklərinin qiymətləndirilməsi və sertifikat əldə olunması prosesi müstəqil formada AMB əməkdaşı cəlb olunmamaq şərti ilə təşkil olunur.

Maliyyə savadlılığının artırılması məqsədilə materiallar sosial şəbəkələrdə mütəmadi olaraq paylaşılmışdır.

2.9. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə, kütləvi qırğın silahlarının yayılmasına və yayılmasının maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə (ƏL/TMM) sahəsində işlərin aparılması

Maliyyə sisteminin şəffaflığının, etibarlılığının, ölkənin beynəlxalq maliyyə sistemində iştirakının təmin edilməsi, maliyyə institutlarına müştəri etimadının artırılması, hüquqi və maliyyə risklərinin azaldılması və risklərin effektiv idarə edilməsinə töhfə vermək məqsədilə Mərkəzi Bank tərəfindən ƏL/TMM sahəsində əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir.

2023-cü ildə Avropa Şurasının Pulların Yuyulmasına və Terrorçuluğun Maliyyələşdirilməsinə Qarşı Mübarizə Tədbirlərinin Qiymətləndirilməsi üzrə Ekspertlər Komitəsi (MONEYVAL) tərəfindən həyata keçirilən Azərbaycanın 5-ci raund qarşılıqlı qiymətləndirilməsi prosesində, ölkənin digər səlahiyyətli orqanları ilə yanaşı, Mərkəzi Bank da aktiv iştirak etmişdir. Qiymətləndirmə nəticəsində ölkə üzrə ƏL/TMM sahəsində yaradılmış Koordinasiya Şurası (Koordinasiya Şurası) tərəfindən çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına dair qısamüddətli tədbirlər planı təsdiq edilmiş və 2024-cü ildə Mərkəzi Bank tərəfindən müvafiq tədbirlərin icrası təmin edilmişdir.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2023-cü il 28 fevral tarixli 3 770 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizəyə dair 2023–2025-ci illər üzrə Milli Fəaliyyət Planında (MFP)

Mərkəzi Bank icraçı qurum olaraq müəyyən edilmiş və ona tapşırılmış tədbirlərin 2024-cü il üzrə icrasını təmin etmişdir.

Sözəgedən tədbirlər planlarında həm Mərkəzi Bankın fəaliyyəti, həm də nəzarət edilən maliyyə institutlarının fəaliyyəti üzrə tədbirlər müəyyən edilmişdir. Tədbirlər, ümumilikdə lisenziyalaşdırma, sanksiyaların tətbiqi, virtual aktiv xidməti təminatçıları və virtual aktivlər, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, səlahiyyətli orqanlar arasında əməkdaşlıq, resursların artırılması, maliyyə institutlarında müştəri məlumatlarının tamlığı, risklərin qiymətləndirilməsi, daxili nəzarət proqramı, benefisiar mülkiyyətçi və digər sahələri əhatə etmişdir.

Bu istiqamətdə Mərkəzi Bank tərəfindən lisenziyalaşdırma, yoxlamaların həyata keçirilməsi və sahəvi risklərin qiymətləndirilməsi üzrə 3 daxili qayda təsdiqlənmiş, sanksiyaların effektivliyinin artırılması ilə bağlı dəyişiklik təklifləri müvafiq orqanlara təqdim edilmiş, ölkədaxili və xarici səlahiyyətli orqanlarla əməkdaşlıq davam etdirilmiş, nəzarət sahəsində daxili resurslar artırılmış və gücləndirilmişdir. Həmçinin maliyyə institutlarına aid tədbirlərlə bağlı, Mərkəzi Bank tərəfindən 5 təlim keçirilmiş, yeni metodoloji sənədlər kommunikasiya edilmiş, praktikada yaranan çətinliklərlə bağlı müvafiq işçi qrupları çərçivəsində 27 görüş təşkil edilərək onlara dəstək göstərilmiş və tədbirlərin icrasına davamlı nəzarət təmin edilmişdir. Həmçinin maliyyə institutlarında institusional risk qiymətləndirilməsinin aparılması üzrə metodoloji rəhbərliyin layihəsi hazırlanmışdır.

Bununla yanaşı, maliyyə institutları üçün metodoloji sənədlərin, "Azərbaycan Respublikasında kommersiya hüquqi şəxsləri üzrə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın ləqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı risk qiymətləndirilməsi" (HŞRQ) və "Terrorçuluq və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi risklərinin qiymətləndirilməsi" hesabat layihələrinin hazırlanmasına Mərkəzi Bank tərəfindən töhfə verilmişdir. Eyni zamanda HŞRQ hesabatı ilə bağlı təsdiqlənmiş tədbirlər planı üzrə müvafiq işlər görülmüşdür.

Risk əsaslı yanaşmanın tətbiqi və riskli sahələrin müəyyən edilməsi məqsədilə 2024-cü ildə maliyyə sektoru üzrə sahəvi risk qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir. Qiymətləndirmə nəticələri Koordinasiya Şurasına təqdim edilmişdir.

Qiymətləndirmə nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, maliyyə institutlarının ƏL/TMM sahəsində olan daxili nəzarət mexanizmləri, o cümlədən müştəri uyğunluğu tədbirləri, məsul şəxsin potensialı, daxili auditin keyfiyyəti, risklərin qiymətləndirilməsi, davamlı monitoring və hesabatlılığın səviyyəsi yüksəlmişdir.

2.10. Əmanətlərin sığortalanması sahəsində nəzarət sisteminin fəaliyyətinin təmin edilməsi

2024-cü il ərzində Mərkəzi Bank əmanətlərin sığortalanması sahəsində nəzarət sisteminin fəaliyyətinin təmin edilməsi istiqamətində tədbirlərini davam etdirmişdir.

Əmanətlərin Sığortalanması Fonduna iştirakçı banklar tərəfindən ödənilən sığorta haqlarının risk əsaslı çərçivədə hesablanması və yığılmasına dair hazırlanan metodoloji layihə üzrə işlərin görülməsi davam etdirilmişdir.

2023-cü ildə müflis elan olunmuş "Günay Bank" ASC və "Muğan Bank" ASC-nin qorunan əmanətçiləri üzrə əmanət sahiblərinə vəsaitlərinin müvafiq olaraq 98% və 97%-i qaytarılmışdır.

30.12.2024-cü il tarixinə ləğv prosesində olan “Günay Bank” ASC üzrə 2 209 nəfər əmanətçiye 34.3 mln. manat, ləğv prosesində olan “Muğan Bank” ASC üzrə isə 7 689 nəfər əmanətçiye 199 mln. manat məbləğində kompensasiya ödənilmişdir.

3. Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin maliyyə nəticələri

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən Mərkəzi Bankın 31 dekabr 2024-cü il tarixinə gəlirləri 1,064.0 mln. manat təşkil etmişdir. Gəlirlərin 885.9 mln. manatı valyuta aktivlərinin idarə edilməsi üzrə faiz, yenidən qiymətləndirmə və konvertasiya gəlirlərindən, 51.3 mln. manatı daxili bazarda əldə edilmiş qiymətli kağızlar üzrə faiz gəlirlərindən, 11.4 mln. manatı mərkəzləşdirilmiş kredit resursları üzrə faiz gəlirlərindən, 18.1 mln. manatı müştərilərə göstərilən xidmətlər üzrə gəlirlərdən ibarət olmuşdur. Həmçinin 28.8 mln. manatı maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərində ilkin tanınması üzrə gəlirlər, 12.9 mln. manatı maliyyə aktivlərinin amortizasiyası və 2.1 mln. manatı həmin aktivlərin ədalətli dəyərinin dəyişiklikləri üzrə gəlirlər, 0.4 mln. manatı isə daxili bazarda törəmə maliyyə alətləri üzrə gəlirlər yaratmışdır. Əlavə olaraq 45.3 mln.manatı amortizasiya olunan kateqoriyasına aid maliyyə aktivləri üzrə yaradılmış ehtiyatların bərpasından və 7.8 mln. manatı xatirə və investisiya pul nişanlarının satışı, investisiya mülkiyyətinin yenidən qiymətləndirmə üzrə və s. gəlirlərdən formalaşmışdır.

Hesabat dövründə Mərkəzi Bankın xərcləri bütövlükdə 343.1 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu xərclərin 156.4 mln. manatı əməliyyat xərclərinin payına düşür. Əməliyyat xərcləri əsasən Mərkəzi Bankın həyata keçirdiyi sterilizasiya əməliyyatları nəticəsində yaranmış xərclərdən, o cümlədən 58.5 mln. manatı banklardan cəlb edilmiş depozitlər üzrə, 64.9 mln. manatı AMB-nin notları üzrə, 0.9 mln. manatı isə banklarla repo əməliyyatları üzrə faiz xərclərindən ibarət olmuşdur. Bundan əlavə, əməliyyat xərclərinin 2.6 mln. manatını xarici maliyyə bazarlarında əməliyyatlar üzrə komissiya xərcləri, 16.5 mln. manatını Azərbaycan Dövlət Neft Fondu və Əmanətlərin Sığortalanması Fondu üzrə faiz xərcləri, 0.6 mln. manatını Beynəlxalq Valyuta Fondu üzrə xalis faiz xərcləri, 3.0 mln. manatını nağd xarici valyutanın gətirilməsi xərcləri, 9.4 mln. manatını isə kağız və metal pulların (o cümlədən yubiley və xatirə pul nişanlarının) hazırlanması və nəqli üzrə xərclər təşkil etmişdir.

Əməliyyat xərcləri çıxıldıqdan sonra Mərkəzi Bankın xərclərinin 96.6 mln. manatı inzibati və digər ənənəvi xərclərdən, o cümlədən 52.1 mln. manatı işçilərin əmək haqqı və Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna ayırmalar üzrə xərclərdən, 26.2 mln. manatı əsas vəsaitlər və qeyri-maddi aktivlər üzrə köhnəlmə xərclərindən, 18.3 mln. manatı digər ənənəvi xərclərdən (proqram təminatı və serverlərin dəstəklənməsi, inzibati binanın saxlanma və mühafizə xərcləri, ezamiyyə və s. xərclər) ibarət olmuşdur. Valyuta mövqeyinin yenidən qiymətləndirilməsi üzrə mühasibat zərəri 59.8 mln. manat təşkil etmişdir. Hesabat dövründə maliyyə öhdəliklərinin amortizasiyası üzrə xərcləri 30.3 mln. manat təşkil etmişdir.

Beləliklə, 2024-cü il üzrə Mərkəzi Bankın maliyyə fəaliyyəti 720.9 mln. manat mənfəət ilə nəticələnmiş, reallaşdırılmış mənfəətin sərbəst qalığı isə 552.5 mln. manat təşkil etmişdir.

31.12.2024-cü il tarixə Mərkəzi Bankın cəmi kapitalı 1990.1 mln. manat, o cümlədən ədalətli dəyərinin dəyişməsi sair məcmu gəlirə aid olunan qiymətli kağızların yenidən qiymətləndirilməsi üzrə toplanmış mühasibat gəliri 24.3 mln. manat təşkil etmişdir. Mərkəzi Bankın əvvəlki ildə (2023-cü) əldə etdiyi mənfəətin sərbəst qalığı hesabına 2024-cü ildə 250 mln. manat məbləğində vəsait dövlət büdcəsinə köçürülmüşdür.